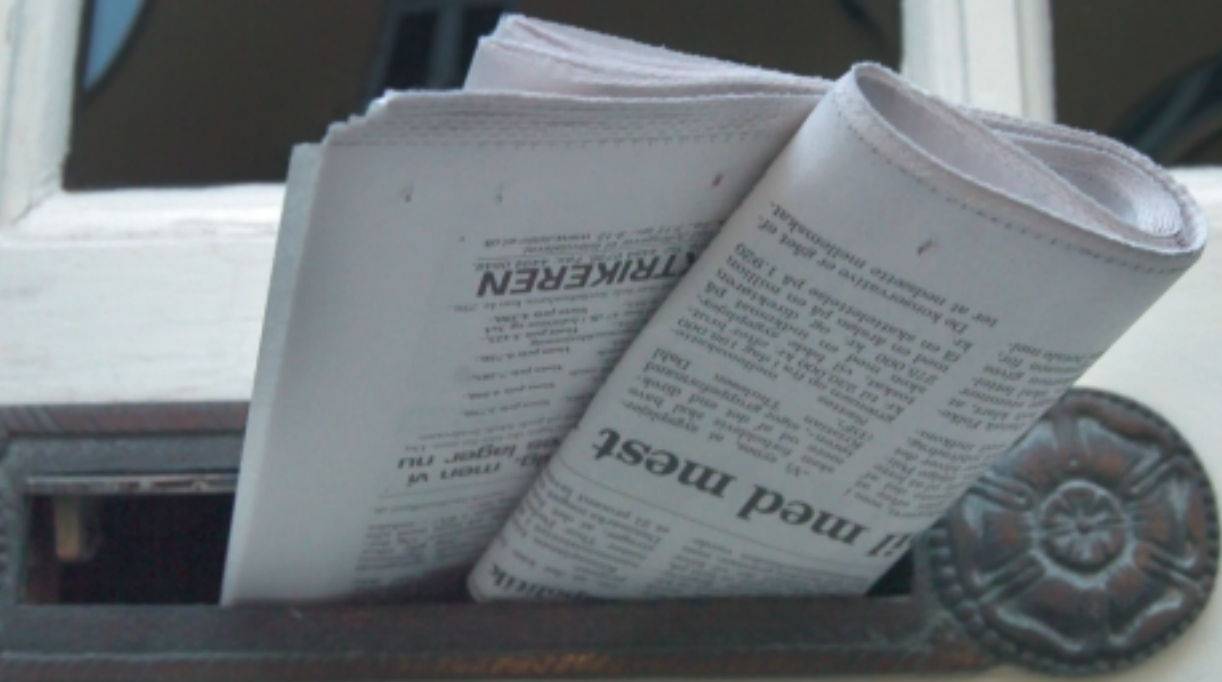

Ældrebilledet i medierne

Ældre billedet i medierne

Indhold

4 Forord

Povl Riis

Formand for ÆldreForum

Medierne under lup

6 Medierne og de ældre

Professor, dr.phil. Jørn Henrik Petersen.

*Leder af Journalistuddannelsen ved Syddansk Universitet
i Odense*

11 Gamle billeder og nye spørgsmål

Journalist, phd-stipendiat Gitte Meyer,

Institut for Journalistik, Syddansk Universitet i Odense

15 Journalistikken og dens videnskabelige kilder – formidlingens etik

Professor, dr.med. Povl Riis

19 Mediebilledet af ældre – kan der rokkes ved det?

Lektor Jørgen Bruun Pedersen,

Roskilde Universitetscenter

Mediehåndtering i kommunerne

- 25 Hvordan sætter vi en ny dagsorden for ældreområdet?
*Sundhedsrådmand Niels Erik Eskildsen,
Århus Kommune*
- 28 Kan politikere bidrage til et mere nuanceret billede af ældre og af ældreomsorgen?
*Sundhedsborgmester Inger Marie Bruun-Vierø,
Københavns Kommune*
- 31 Hvordan påvirker mediernes ensidige og negative omtale af ældreomsorgen det daglige arbejde og forholdet til ældre?
*Områdechef Grethe Raunsbæk,
Århus Kommune*
- 35 Københavns Kommunes håndtering af mediernes negative omtale af ældreomsorgen
*Kontorchef Susanne Boch Waldorff,
Sekretariat og Kommunikation,
Københavns Kommunes Sundhedsforvaltning*
- 39 Tavshedspligt og mulighederne for at korrigere og nuancere kritik af ældreområdet i medierne
*Lektor i sundhedsret, ph.d. Mette Hartlev,
Københavns Universitet*

Forord

Når man ugentligt møder den danske ældrebefolkning, de professionelle hjælpere på området og de ansvarlige politikere, ud over landet ved ældre-rådsarrangementer, kurser og institutionsbesøg, er der et emne, som ustandseligt dukker op: mediernes ældrebillede i forhold til den virkelighed, de ældre selv står midt i.

På denne baggrund valgte ÆldreForum mediernes ældrebillede som emne for en af rådets temadage, og fik beredvillig hjælp til at belyse emnet fra mange sider: de journalistiske uddannelser, mediernes vinklingsbegreb, det ønskede afsæt i troværdig baggrundsviden, samt mediekampagner som de opleves af politikere, embedsmænd og de professionelle i ældresektoren.

Medierne er indlysende en nødvendig kritisk instans, som har opmærksomheden rettet mod fejl og overgreb. Men medierne skal ikke kun være en kontrollerende magtfaktor. De skal også leve op til deres egen, ofte udtalte, ideale forpligtelse, *public service*, dette meget elastiske engelske udtryk, som i denne sammenhæng er tolket som *forpligtelsen over for fællesskabet eller samfundet*.

Afstanden mellem mediebilledet af ældre og virkeligheden er uensigtsmæssig. Kløften burde i stedet fyldes af troværdighed, samt helhedssammenhænge i stedet for en såkaldt smal vinkling.

Denne opfordring til eftertanke og besindelse, rettet mod begge sider af kløften, er formålet med denne publikation.

Povl Riis, professor, dr.med.
Formand for ÆldreForum
Februar 2003

Medierne under lup

Medierne og de ældre

Professor, dr.phil, Jørn Henrik Petersen

Leder af journalistuddannelsen ved Syddansk Universitet i Odense

Lad os få fast grund under fødderne. Også selv om den faste grund ligger lidt tilbage i tid; men vi er blandt medarbejderne på Syddansk Universitets journalistuddannelse enige om, at vi kun udtaler os i sammenhænge, hvor vi ved noget, mens vi overlader til andre at tænke, tro og mene.

Derfor rykker jeg bagud i tid, nemlig til uge 46 i det Herrens år 1999. Den går her på stedet under betegnelsen *Nyhedsugen*, fordi vi systematisk kortlagde mediernes indhold, deres kilder, og deres til- og fravalg i den uge. Selv kiggede jeg lidt på dækningen i de tre landsaviser Jyllands-Posten, Berlingske Tidende og Politiken, idet jeg under overskriften "Sygt, sundt og socialt", prøvede at afdække, hvordan de tre blade havde dækket de stofområder, der omhandler sundhedssektoren og den sociale sektor som delområder i den danske velfærdsstat.

Kigger vi på ældreområdet havde aviserne meget både på pensionsområdet og vedrørende ældreplejen. Mens det første blev behandlet forholdsvist nøgternt, kan det samme ikke siges om det andet. Det blev i Ny-

hedsugen især dyrket af Politiken, der kørte en sammenhængende artikelseerie om den danske ældrepleje. Hovedkilden var plejehjemsbeboere og journalistiske observationer garneret med udtalelser fra forskellige ledere i plejeområdet, repræsentanter for Ældre Sagen, personale på plejehjemmene, andre "professionelle" og Kommunernes Landsforening. Et forholdsvis bredt net af kilder. Hovedpointen var, at den *tekniske* pleje var i top, mens *omsorgen* var nedprioriteret.

Vinklingen: Beboerne er blevet mere plejekrævende. Normeringerne er ikke fulgt med. Ressourcerne har ikke fulgt udviklingen. Personalet er overbebyrdet. Medarbejderne er i stigende grad professionaliserede. De har ikke hjerterne med på arbejde.

En mildest talt allerhelvedes dårlig historie, men i god overensstemmelse med den journalistiske tendens til at udfolde et varierende samspil mellem medier, politikere, interessevaretagere, ofre og skurke. Kun repræsentanten for Kommunernes Landsforening fandt "systemet" stort set "godt nok", selv om også han erkendte en række uløste problemer.

Som det så ofte ses, var der en modsætning mellem "makro-perspektivet", "tallenes tale", på den ene side og "den oplevede virkelighed" på den anden. Og journalister har en tendens til i højere grad at formidle oplevelser, følelser osv., mens de faktuelle forhold nedtones. Og problemet er, at der ofte er to fortællinger at berette. De er begge sande, men ofte undertrykkes den ene.

Havde journalisterne kastet et blik i fx Socialforskningsinstituttets store undersøgelse om pleje for børn og ældre i syv lande, ville de have fundet en anden historie, end den de fortalte. En sand historie om, at vi er langt forud for andre lande og bruger langt flere ressourcer; men journalisterne fortalte noget andet, som mange af os også kan nikke genkendende til. Også det er en sand historie. Deri ligger problemet. Hvordan forener vi to hver for sig sande historier, der skrider til hinanden og stritter i hver sin retning? Hvordan forener vi den "oplevede virkelighed" med "tallenes tale"? Hvordan kommer politikerne som de endelige beslutningstagere og befolkningen som deres vælgere hinanden i møde? Hvilken rolle spiller medierne i den sammenhæng?

Også i 1999 deltog jeg i en konference om ældrepleje i Washington. Alle repræsentanter for den engelsktalende verden var repræsenteret. Desuden var jeg og en tysk forsker inviteret. Vi skulle fortælle hhv. om ældreomsorgen i en velfærdsstat af den

danske type og om den nye tyske plejeforsikring. Ikke mindst den første fortælling, der var en nøgtern redegørelse for udviklingen i antallet af plejehjemspladser, antallet af boliger med særlig henblik på de ældre, antallet af tilbudte hjemmehjælpstimer osv. påkaldte sig stor opmærksomhed. Hagerne hang nede på brystet, og man havde den entydige opfattelse: Tænk om vi hos os havde mulighed for et ressourceforbrug som det danske! Også en sand historie, men den er sværere at formidle. Den er kedelig og mangler både nærhed og identifikation. Det klarer ofrene i den oplevede virkelighed langt bedre.

Derfor kan det jo ikke udelukkes, at Inger Margrethe Jensen, der er skolechef på Social- og Sundhedsskolen på Nørrebro i København, havde ret, når hun – som et bidrag til en forklaring på det vigende ansøgertal – sagde:

"Det fysisk hårde arbejde med at pleje ældre mennesker, og mediernes negative omtale af ældreplejen som et meget presset arbejde med dårlige normeringer, kan være en af årsagerne til, at det er så svært at rekruttere nye elever".

Eller ligger vanskelighederne snarere et andet sted, nemlig i det "ældrebillede", som præger vores kulturopfattelse. Det antydede i *Nyhedsugen* bl.a. biskop Niels Henrik Arendt, Haderslev Stift:

"Oprindeligt følte vi en forpligtelse over for de ældre, men vi har for længe siden forladt den opfattelse, at vores ældre medmennesker er nødvendige for os. Ethvert menneske har brug for at føle sig uundværlig. Det handler om at genopdage, at de ældre har nogle ressourcer og erfaringer og betydningsfulde historier, som vi har brug for i samfundet. Alene det, at vi er her, har en betydning. Om ikke andet har den ældre eller den døende den store betydning, at han kalder på vores medfølelse – og derved bidrager han til, at vores samfund ikke bliver så koldt".

Her lægges op til en helt anden historie, hvor skurken ikke længere er en eller flere politikere, der har forsømt at tilvejebringe de ønskede rammer omkring omsorgen. I stedet peges der på kulturopfattelsen som en forklaring på det negative "ældrebillede", men den "skurk" er langt sværere at formidle, end det er at eksponere følelseskolde politikere.

Alle er vi bundet til en række såkaldte "grundfortællinger". Ikke mindst professor Thomas Bredsdorff fortalte i Nyhedsugen om den betydning, disse fortællinger har. Han antydede konturerne af en ny fortælling ved at henvise til Folketingets åbningstale i 1999, hvor statsminister Nyrup Rasmussen lancerede ideen om samfundets "sammenhængskraft". Det kunne måske, sagde Bredsdorff, blive

overskriften på en ny fortælling, som endnu kun skimtes i glimt. En fortælling, der handler om "menneskesynet" i Danmark... en utopi.... En forestilling om et samfund, der kunne være anderledes. En utopi, der spejlede det moderne menneskes oplevede længsel efter et samfund med fælles forpligtende normer – selv om det samme menneske måtte mene, at det alene er den enkelte selv, der afgør, hvad der er rigtigt, og hvad der er forkert. Har medierne spejlet den hermed antydede spænding?

Eller ligger forklaringen måske et tredje sted, nemlig i at tanken om at have "hjertet med på arbejde" simpelthen er dødfødt, fordi den afgørende bryder med den socialt strukturelle virkelighed? I en kommentar til ugens debat, skrev cand.mag. Lone Nørsgaard:

"At passe gamle og meget syge mennesker er et dødssygt job, som ingen i virkeligheden gider, hvis et alternativ byder sig. Ikke mindst fordi arbejdet typisk er psykisk hårdt og fysisk krævende – og selvfølgelig, det er jo kvindearbejde – lavt lønnet. Mænd gider ikke bestillingen. Det demonstrerer kønsfordelingen inden for branchen med al tydelighed, og jeg forstår dem inderligt godt. Kvinder har nemlig heller aldrig gidet den, hvilket viser sig i dag, hvor vi rent faktisk har en vis mulighed for at vælge den byrdefulde tjans fra. Bag

kravet om at plejepersonalet skal yde mere menneskelig omsorg ligesom den mandlige drøm om de milde og opofrende kvinder i blåterne de forklæder fra før verden gik af lave. Hvis I insisterer på ikke-teknisk pleje til de gamle, kommer I til at betale prisen for menneskelig kommunikationstid i helt andre dimensioner eller endnu bedre: yde en del af indsatsen selv”.

Her problematiseres det, om det måske er velfærdsstaten selv, om det er kønsrollerne, der har ført til en forflygtigelse af det ansvar, vi hver for sig bærer. Tanken om, at jeg ved at betale min skat i ubehersket grad kan gøre krav på ”systemet”: ”Jeg har betalt min skat, lad nu systemet gøre sit”. Samtidig med, at vi (og medierne) brokker os over selv samme system. Det er måske her, det egentlige problem ligger.

Og det er ganske tankevækkende, at grundproblemerne anskueliggøres ved bidrag fra skribenter uden for det journalistiske formskærerlaug.

I samspillet mellem medierne og frembringelsen af ældrebilledet og billedet af ældreomsorgen plages medierne af flere problemer:

- ◆ problemet om de to fortællinger,
- ◆ problemet om at skabe nærhed og identifikation, der disponerer for en offeropfattelse,

- ◆ problemet om, at ”den lille mand” altid har ret,
- ◆ problemet om, at vi skal anskue politikerne i et modsætningsforhold til befolkningen,
- ◆ problemet om, at internationale sammenligninger ikke er interessante,
- ◆ problemet om, at man gerne formidler i ofre og skurke med konflikten som omdrejningspunkt,
- ◆ problemet om, at ”den oplevede virkelighed” skal højprioriteres på bekostning af en mere nøgtern og undertiden kedelig fremstilling,
- ◆ problemet om, at det spektakulære forstørres, mens den trivielle hverdag på godt og ondt nedtones,
- ◆ problemet om, at sammenhænge og perspektiver hyppigt er fraværende.

Og alt har det konsekvenser. For politikerne. For de gamle. For andre aldersgrupper. For samfundet. For det repræsentative demokrati.

Medierne skal ikke male samfundet rosenrødt. For det er det ikke. Medierne skal ikke fremstille samfundet og dets institutioner som helvedes forgård. For det er det ikke. At skrive med nøgtern pen og i balance med virkeligheden og at udøve samme nøgternhed, når der billedillustreres, burde være en journalistisk dyd. Vi skal vedkende os de svagheder, der

ubestrideligt er i vores samfund – og i ældreomsorgen, men vi skal også vedkende os, at det hele ikke er så ringe endda. Det er vores fælles opgave, og det er mediernes opgave at skabe det billede, der stille og roligt afdækker virkeligheden. Både når den er grim, og når den er god. Den er faktisk begge dele. På samme tid.

Gamle billeder og nye spørgsmål

*Journalist, phd-stipendiat Gitte Meyer,
Institut for Journalistik, Syddansk Universitet i Odense*

Allerede fra de 60 år er man nok i farezonen. Den specifikke aldersgrænse er ikke ganske klar, men fra omkring de 60 må man regne med at indgå i kategorien af mennesker, der i den offentlige debat håndteres som ofre. Mennesker over en vis alder fremstår i den offentlige debat som nogle, der er under afvikling, som er tilovers, og som ikke har noget at bidrage med, men tværtimod må lære af de unge, for verden forandres jo så meget hurtigere end nogensinde, og de gamle kan slet ikke følge med... Deres erfaringer er værdiløse. De plages også af dårligt helbred. Og de plages af dårlig, offentlig omsorg. Nogle gange skyldes den dårlige omsorg især plejepersonalet, som dog andre gange inkorporeres i offer-kategorien, så politikerne alene må bære skylden. Ligesom børn og andre, der ikke har – eller ikke formodes at have – en aktiv tilknytning til arbejdsmarkedet, kan man, solidarisk eller nedladende, citere folk over denne visse alder uden at bruge deres efternavn. Det er synd for gamle mennesker, at de er gamle. De har opnået dét, som hele samfundsmaskineriet synes at cirkle rundt om – at leve længe

og helst længere end svenskerne – og det er øjensynlig en rigtigt grim oplevelse. Faktisk er det så synd for de gamle, at man slet ikke skriver eller siger, at de er gamle, men i stedet taler om ældre. Og om ældrebyrden, der gør alle de andre til ofre – for de ældre.

Sådan har det ikke altid været, og sådan er det ikke alle steder. Hvorfor er det sådan her og nu, og hvorfor er der så få journalister og andre som spørger om det? Hvor kommer sådan et billede af gamle mennesker som ofre fra?

Standardsvaret på ovenstående er, at 'medierne' fejlinformerer, fordi deres bestræbelser drejer sig om at sælge, snarere end om at fortælle Sandheden. Og i halen på standardsvaret følger gerne overvejelser a la: Hvordan værger man for sig, når 'medierne' går til angreb, eller bedre: Er det muligt at stille ind på 'mediernes' bølgelængde og at opnå en kontakt med dem, der kan få dem til at skrive noget andet?

I det følgende vil et andet spor blive forfulgt.

Mediegårdsormen

Der er et problem ved standardsvaret, at det fokuserer så vældigt på 'medierne' ude af en samfundsmæssig sammenhæng, og uden at det er klart, hvad der menes med udtrykket. Det bliver ofte brugt på måder, der lader forstå, at man egentlig har sagt det meste – og i hvert fald det vigtigste – når blot man siger 'medierne'. Men hvad er disse 'medier' så for nogle?

Øjensynlig er de både et sted og et væsen. Som sted er de en slags erstatning for den samfundsmæssige virkelighed, for den offentlige sfære, hvor samfundsborgere og -grupper kan gøre krav på at være med og give deres besyv med. Som væsen lader medierne til at være et stort og uformeligt dyr, der er i besiddelse af en art bevidsthed, som kun har en eneste streng at spille på. Ved hjælp af denne streng kan der spilles variationer over temaet: Hæve til skyerne, sparke ned fra piedestaler, hænge ud. Disse variationer spilles af journalister, som bemande dyrets bevidsthed.

Vi har her at gøre med en moderne Midgårdsorm: Mediegårdsormen. I sin egenskab af væsen begrænser dette fænomen adgangen til sig selv som sted. Dyret giver adgang til stedet (som altså erstatter samfundet) men der gives kun adgang på den betingelse, at man spiller dyrets sørgeligt ens-tonige spil.

Efter min smag er der for megen mytologi i dette fænomen. Det giver

mere mening og mere spillerum at operere med tre forskellige enheder i stedet: Samfund og offentlighed. Medieindustri. Og journalistik.

Medieindustrien er en samlebetegnelse for en branche, der ernærer sig – og helst lidt til – ved at producere aviser, magasiner, radio- og fjernsynsprogrammer og så videre – og som er præget af en stærk, men ikke helt entydig og ensartet tilbøjelighed til at tænke i masser af forbrugere snarere end i forhold til en offentlighed af samfundsborgere.

Journalistik er en rodebunke, men ud af denne rodebunke kan man trække en rød tråd, der definerer journalistik som undersøgelse på vegne af offentligheden. Og ud fra den forståelse af journalistik kan man sige, at det i lige så høj grad er journalisters opgave og motiv at sælge aviser med videre, som det er lægers opgave og motiv at sælge behandling. Hvad journalister angår skal man med andre ord være sig for at se ganske bort fra den type motiver. Men man skal også være sig for at tro, at der ikke er andet; blandt andet fordi en sådan antagelse let kan blive selvopfyldende.

Det forsimplede billede af mennesker over en vis alder som ofre i sig selv og som byrdefulde for andre kolporteres af journalister, der også er samfundsborgere, og som arbejder i medieindustrien, der også er en del af samfundet. Hvorfor gør journalisterne det?

Viden og holdninger

Lad os lade spørgsmålet stå et øjeblik og vende os til et andet problematisk aspekt af standardsvaret: Antagelsen om, at forklaringen ligger i, at journalister viderebringer usandheder i stedet for Sandheden. At vi altså har at gøre med et vidensproblem.

Min påstand er, at der ikke, i hvert fald ikke først og fremmest, er tale om et videns-, men om et holdningsproblem. Det sande billede af aldring, alderdom og dansk ældreomsorg findes ikke. Det er alt for omfattende og mange-facetterede fænomener til, at et enkelt sandt billede kan gives. Men der kan vælges så snævre perspektiver og fokuseres på så få facetter, at resultatet næsten bliver til løgn. Sådanne valg er holdningsbestemte. De bygger på bestemte antagelser og værdier. De har at gøre med menneske- og samfundssyn. Og de er øjensynlig så grundfæstede og udbredte, at de opfattes som naturlige, som den eneste måde at se på. Den eneste naturlige måde at se på gøres – naturligvis – ikke til genstand for skeptiske og kritiske spørgsmål.

Som andre borgere lever og ånder journalister i et samfundsmæssigt klima, hvor det helt grundlæggende anses for et problem for den enkelte at blive gammel og et problem for fællesskabet, at de enkelte bliver gamle. De lever og ånder også inden for rammerne af en tænkemåde, der primært definerer mennesket ved, at det har

rettigheder – snarere end ved, for eksempel, at det er åndfuldt, skabende og ansvarligt – og hvor politik i meget høj grad er et rettighedsspil, med ofre og skurke i hovedrollerne. Og de lever og ånder i et samfund, der har privatiseret og mystificeret den spirituelle dimension af tilværelsen, så alt, der ikke kan måles og vejes, er blevet usynligt, grænsende til det ikke-eksisterende. Forekomst af bestemte sygdomme kan måles og vejes. Tilknytning til arbejdsmarkedet kan måles og vejes. Livserfaring og -visdom kan ikke.

Det er voveligt at berøre spørgsmål som disse, når man ikke har en bog og et par års studier til rådighed. Her er det altså gjort alligevel for at bygge bro til pointen: Kanhænde journalisterne ikke har deres stereotyper fra fremmede? Kanhænde det afstumpede ældrebillede, der fremviser gamle mennesker som ofre og omvandrende mangelsituationer, egentlig nærmest har karakter af ufrivillige karikaturer af et vidt udbredt menneske- og samfundssyn af betydelig ælde? Måske vil det være nyttigt at se på disse karikaturer som symptomer på, at grundlæggende samfundsdebat er blevet forsømt?

Bebrejdelser og ansvar

Kan man bebrejde journalister, at de synger og brygger videre på udslidte melodistumper, som også danner underlægningsmusik for samfundet i øvrigt? Jeg synes godt, at man kan be-

brejde journalister, at de ikke går i kødet på præmisserne for væsentlige samfundsdiskussioner, der tydeligvis står i stampe, og at de ikke arbejder på at opløse, men snarere på at befæste stereotypier. Undersøgelse, der ikke stikker dybt nok, men bare flytter rundt på offer-, helte- og skurke-mærkater på overfladen, fungerer blot som vedligeholdelse og kan ikke bidrage til nytænkning. Det er et problem, at journalistik, som den praktiseres i dagens massemedier, er bedre til at transportere og fastfryse stereotypier end til at opløse dem. Man kan bebrejde journalistikken, at den ikke går foran, og at den synes mere optaget af fortælleteknikker end af indhold. Man kan også bebrejde medieindustrien, at den giver så dårlige betingelser for journalistik, der går i dybden med at undersøge på vegne af offentligheden. Men man kan ikke reducere problemet til et spørgsmål om, hvordan journalister arbejder.

Det er usandsynligt, at journalistikken ganske alene skulle kunne starte med at stille nye spørgsmål til gamle forestillinger om, for eksempel, aldring og alderdom. Hvor der er fastlåste fronter og sikkert monterede kasser, bliver der rapporteret fra disse fronter og disse kasser. Det hører med til journalistikkens opgaver at fortælle om, hvad der sker og at fokusere på at undersøge og udfolde det konflikt- og problemfyldte, som ikke ser ud til at løse sig af sig selv. Den gør det ikke godt nok. Den kunne udfordre til ny-

tænkning ved at vove at stille de spørgsmål, som ellers ikke stilles. Men den kan ikke sådan bare lige lave en ny virkelighed. Mediegårdsormen er et mytologisk kræ. Der er et samfund derude, og det er et fælles ansvar, om der også skal være en offentlighed, som kan føre alvorlige samtaler om påtrængende spørgsmål, såsom spørgsmålet om ansvar, pligter og rettighe-der der er relaterede til alder.

En sådan samtale ville ikke kunne undgå at blive særdeles ubehagelig og konfliktfyldt. Den ville komme til at berøre dybt rodfæstede antagelser og værdier og stærke særinteresser og privilegier på det smerteligste. Måske er det derfor, den lader vente på sig?

Journalistikken og dens videnskabelige kilder – formidlingens etik

Professor, dr.med. Povl Riis

Selv om vort liv foregår i en sum af detaljer, er det en tidløs menneskelig drift at søge en helhed tolket ud fra detaljerne. Det har på den ene side i kunsten ført til, at det personligt oplevede og sansede er gjort alment, og på den anden side i videnskaben, at det målte i en stikprøve er gjort universelt. Mellem disse yderpunkter optræder dagligdagens mange ukunstneriske og uvidenskabelige beretninger, reaktioner, domme og fordomme, som dele af vore sociale netværk, uden at disse ytringer og reaktioner, bortset fra fordommene og her ganske ufortjent, forventes at indeholde en generaliserings troværdighed.

Medierne, og journalisterne som deres udøvere, bevæger sig inden for hele dette spektrum, fra anmeldelser og baggrundsinformationer på kunstens område, til formidling af forskningsresultater, samt hele det mellemliggende felt af læseres, lytteres og seeres dagligliv. Men med denne store spændvidde øges også kravene til kildestoffets autenticitet og journalistens evne til kildekritisk vurdering. Netop kildekritikken, før fingrene sættes til tastaturet eller fatter pennen, er for-

udsætningen for, at læseren, lytteren eller seeren kan stole på den journalistiske information og via de anførte præmisser kan opnå en aktiv rolle i stillingtagen til budskaberne. Eller, som jeg selv ved undervisning i videnskabsjournalistik har søgt at udtrykke det i ideel form:

Journalisten skal være læserens, lytters eller seers konsulent på stoffet – og ikke hans foresatte i et meningshierarki.

Og når det gælder den opmærksomhedsfremmende forenkling, vinklingen:

Journalistens største dødssynd er ikke forvridning af faktuelle kendsgerninger (selv om denne synd er alvorlig nok), men den bevidste undertrykkelse af en helhed som er kendt for journalisten.

Denne synd er ikke kun et journalistisk fænomen, men kan også hidrøre fra kildens ønske om at fortie forskningsresultaters negative konsekvenser. Her ville imidlertid en skærpet dansk videnskabsjournalistisk uddannelse sætte journalisten bedre i stand

til at afdække de skjulte nuancer eller modsætninger bag det sminkede budskab.

Journalistikken og videnskabspubliceringen

En væsentlig kilde til journalistisk stof om ældre er videnskabelige foredrag og artikler, ikke blot danske, men også internationale i form af engelsksprogede tidsskriftsartikler og meddelelser fra udenlandske telegraphbureauer. Brugen af disse kilder kræver evne til kildekritisk analyse, dvs. kendskab til nødvendige kontrolgrupper, ud fra den logiske grundsætning, at "al vurdering beror på sammenligninger", og den yderligere grundsætning, at "alle videnskabelige mål som afspejler menneskekroppens eller psykens funktioner bevæger sig hele tiden lidt eller meget omkring middelværdier". Selv når forskningsinstitutioner og forskere er velrenommerede, kan ingen videnskabelige resultater nå en sådan sikkerhed, at forbehold ikke bør nævnes, ej heller i dagligt journalistisk stof. Pladsen til disse reservationer burde kunne skaffes, uanset at redaktionssekretariatet mener, at det mindsker vinklingens skarphe d og kræver for megen plads.

Indtil for nylig har kildekritikken haft sværere kår i videnskabsjournalistikken end fx i kulturjournalistikken. Nu er der imidlertid glædelige tegn på et kvalitetsløft.

Dels har den faktisk oplysende del

af videnskabsjournalistikken, også på ældreområdet, opnået et kvalitetsløft, med brug af pædagogisk klare tegnninger og grafiske fremstillinger, samt konsekvent anvendelse af formidlingssprog. Dels har danske journalister, som dækker videnskabsområdet, tilsyneladende fået større spillerum i forhold til redaktionerne. Og endelig lover de nye uddannelsesinstitutioner for journalister godt for fremtiden, så det bliver reglen, at kravene til videnskabsjournalistikken formaliseres, og at kvalitetsforbedringer når længere ud.

Mørkere ser det ud, når såkaldt alternative metoder omtales i medierne, som om nogle få patienter eller en alternativ behandler med overbevisning i stemmen kan tilsidesætte kravene om et nødvendigt sammenligningsgrundlag, og om at tilfældige sammenlignelser og en årsagssammenhæng ikke må forveksles. Det samme mørke omgiver den journalistiske multiplikation, som omsætter resultater fra nogle relativt få patienter til sekscifrede tal på landsplan, uden hensyntagen til en massiv statistisk usikkerhed og svære logiske brist i forståelsen og fortolkningen. Her savner man fortsat den baggrundsindsigt, som balletanmelderen, teateranmelderen eller koncertanmelderen besidder som en nødvendig forudsætning for deres vurderinger.

Et eksempel fra ugens læsning af medier repræsenterer et referat og en kommentar til en for ældreområdet

vigtig undersøgelse af 80 patienter over 65 år i en dansk kommunes geriatriske klinik. Af disse havde 15 været udsat for fysiske, psykiske eller økonomiske overgreb, hvilket uden angivelse af usikkerheden på de relativt små tal blev angivet til i sig selv alvorlige 18 pct. af patienterne. Medicomtalen havde på fremtrædende plads denne formulering:

15 ud af 80 ældre patienter på hospitalets geriatriske klinik havde været udsat for overgreb. Det er 18 pct., hvilket på landsplan vil svare til, at omkring 140.000 ældre over 65 år har været udsat for overgreb.

De 140.000 må antages at være fremkommet ved, at journalisten har beregnet 18 pct. ud af det totale antal danskere over 65 år, ikke patienter på geriatriske klinikker, men alle ude i samfundet. Dermed er både 95 pct.'s sikkerhedsgrenser på de 18 pct. (11-29 pct.), eventuelle regionale forskelle i Danmark, og frem for alt den sunde ældrebefolknings store andel af de 140.000 personer helt udeladt. Og som om enten journalistens eller redaktionssekretariatets kritiske sans var vågnet under korrekturen, lød den følgende sætning i artiklen:

Men problemets omfang kendes ikke i Danmark.

Eksemplet kan virke så grotesk, at læserne havde måttet kunne gennemskue dets store svagheder, for at ud-

trykke det mildt. Men ikke alle læsere mobiliserer i læsningens travlhed den nødvendige tid og indsigt, og ansvaret for fejlinformationen ligger i alle tilfælde hos journalist og redaktion. Det nævnte eksempel er uomtvisteligt et af bidragene til, at ældre opfattes som ofre i stor skala.

Formidlingens sprog

Når man som jeg anser *forståelighed* for at være en ikke-materiel del af etikens værdispektrum, især i professionelles kontakt med befolkningen, er også journalistikkens sprog i formidling et krav, som burde opfyldes bedre. Men her deler journalisten skæbne med mange andre, også forskere og sundhedsfagernes udøvere.

Presset fra engelsk øger distancen mellem befolkningen, og måske især de ældre, og de nationale og internationale videnskabelige resultater, som i medier og professionelle kontaktsituationer, skal formidles til grupper eller enkeltpersoner.

Med andre ord stiller dagligdagens krav om forståelighed i formidlingen et generelt krav om en dansk fagsprogspolitik, som sætter ikke blot journalister, men mange andre i stand til at omsætte nye engelsksprogede udtryk til dansk, samtidig med at de internationale udtryk bevarer en sideordnet plads i den professionelle sprogbrugers lager. Denne dublering af den sproglige lagerfunktion er nød-

vendig, fordi forskningen og de videnskabelige informationers globalisering vil fortsætte og skal fortsætte, samtidig med at de kulturelle og sociale krav til formidling i en dansk sammenhæng ikke bør reduceres. Det er ikke et spørgsmål om den menneskelige hjernes kapacitet, men stort set kun et spørgsmål om af fastholde *forpligtelsen over for fællesskabet*.

Billedet af ældre – kan der rokkes ved det?

Lektor Jørgen Bruun Pedersen, Roskilde Universitetscenter

Hvordan er det at være 80 år? Vil vi dybest set være de samme, som vi var tidligere, eller vil alderdommen fremkalde nogle nye mentale træk hos os?

Det endelige svar på disse spørgsmål kan vi først give, når vi selv har nået den nævnte alder. Indtil det tidspunkt må vi samle os viden om alderdommen og aldringen ved at se os omkring og iagttage de ældre, vi møder, og ved at tale med dem.

Problemet er, at det antal ældre, som vi får et nært kendskab til, er ret begrænset – for de fleste af os kan de formentlig tælles på én hånds fingre. Det er de ældre i vores egen familie og så måske et par andre – fx en nabo eller et foreningsmedlem – men stort set er det sådan, at vi livet igennem får nærmest kontakt med vor egen aldersgruppe. Det er den, vi kommer tættest ind på livet af både i arbejdssituationer og i fritiden – og det er dens interesser, holdninger, problemer og glæder, vi hører om og følger med i.

Medierne som kilde til viden om og holdninger til ældre

Vor viden om og holdning til ældre

mennesker og alderdommen erhverver vi os først og fremmest ad indirekte vej, og den går især gennem massemedierne – aviser, ugeblade, radio, tv osv. – og det karakteristiske for disse medier er, at de især bringer stof, som beskæftiger sig med ekstremerne. Det almindelige, det gennemsnitlige har ikke den store interesse, for det sælger ikke.

Nej, kan der bringes en beretning om et ensomt, gammelt menneske, som i flere dage har ligget hjælpeløs i sin lejlighed ude af stand til at rejse sig eller råbe om hjælp, så er man sikker på, at det er noget, som vil fange læsernes og seernes interesse, og man kan måske i kølvandet på beretningen rejse en offentlig diskussion om samfundets forpligtelse eller forsømmelse i omsorgen for de gamle.

Det er selvfølgelig godt, at medierne kan fungere som vagthunde, der gør opmærksom på de mangler, der kan være i vores omsorg for de gamle. Men der er også en bagside af medaljen. De rædselsscener, der tegnes af ældres forhold i vort samfund. Og hvis det er sådanne historier, der relativt hyppigt dukker op i medierne,

kan det let skabe ængstelse hos læserne. Adskillige undersøgelser har vist, at det negative, medieskabte ældrebillede har slået rod i befolkningen, selv om forskerne kan dokumentere, at det ikke svarer til virkeligheden i dagens Danmark.

De ensomme gamle udgør fx et lille mindretal af ældrebefolkningen – Danmark er i virkeligheden det land i Europa, der har færrest ensomme gamle, men i alle enqueter svarer en betydelig del af de udspurgte ”ja”, når der spørges, om de mener, at der er mange ensomme ældre i Danmark.

I de senere år har medieforskerne analyseret fremstillingen af ældre i medierne, og i en sammenfatning af resultaterne herfra hedder det, at der:

”i bedste tilfælde præsenteres et meget ufuldstændigt og uinteressant billede af denne aldersgruppe, og i værste tilfælde et billede præget af en negativ holdning til dette livsafsnit og dets repræsentanter. Når massemedierne henvender sig til børn og unge, giver de et meget lidt nuanceret billede af ældre mennesker, og de giver ikke mulighed for at få viden om den tilværelse, som reelt leves af de fleste ældre i samfundet. Generelt må det i øvrigt konstateres, at de ældre kvinder bliver dårligst repræsenteret i medierne. I virkelighedens verden er de talmæssigt dominerende, men i massemedierne glimrer de ved deres fravær.”

Undersøgelser af bestemte gruppers holdninger til ældre

Man kan spørge, om det medieskabte ældrebillede nu også sætter sig grundigt fast i de voksnes bevidsthed, og det ser ud til at være tilfældet. En lang række undersøgelser har peget på en stereotyp, mangelfuld og negativ ældreopfattelse hos voksne mennesker i det moderne samfund. Den voksnes egen placering i livsløbet er dog ikke uden betydning for ældrebilledeets karakter. Der er en tendens til, at yngre voksne ser mere negativt på alder end midaldrende voksne.

Den negative holdning kan forstærkes eller svækkes gennem forskellige forhold. Nogle undersøgelser finder eksempelvis, at kønnet spiller en rolle – kvinder har et mere positivt syn på ældre mennesker end mænd, de socioøkonomisk bedre placerede har et lysere ældrebillede, den udspurgtes helbredstilstand præger ældresynet – jo dårligere helbred, des mere negativt osv.

Holdningsforskere har især interesseret sig for de voksne, som har et eller andet professionelt forhold til den ældre del af befolkningen, og resultaterne tyder på, at de professionelle deler ”almindelige” voksne menneskers syn på alderdommen langt hen ad vejen. Selv den højeste teoretiske uddannelse inden for ældreområdet er ikke en vaccination mod et negativt ældrebillede. Således viste der sig en

signifikant forskel på holdning og oplevelse af aldringen hos personalet på en gerontologisk universitetsafdeling og den opfattelse af sig selv og ældres tilværelse, som en sammenligningsgruppe af ældre selv gav udtryk for i en stor amerikansk undersøgelse.

En lang række undersøgelser belyser sygeplejerskers opfattelse af ældres situation og muligheder. Denne faggruppes opfattelse er præget af en mere positiv holdning end hos en række andre personalegrupper, selv om ingen af de professionelle grupper i ældre arbejdet kan siges at have en helt adækvat opfattelse af ældre.

Undervisning af fagpersonale i social- og sundhedssektorerne

Sammenligner man uddannelsesniveauet hos personalet, fx på plejehjem, viser det sig i en række undersøgelser, at en mere positiv holdning til ældre bl.a. hænger sammen med uddannelsesniveauet. De kortest uddannede har generelt den mest negative holdning til ældre, specielt til ældres udviklingsmuligheder, mens personale med længere uddannelser ser lysere på helbredelse og udvikling hos de ældre på institutionerne.

Når uddannelsens karakter og længde spiller en rolle for holdningen, er der naturligvis gjort en række forsøg på at indbygge viden om og holdning til alderdom og ældre i selve grunduddannelsen. Ser man på effek-

ten af de forskellige former for undervisning, kan det for det første konstateres, at undervisning om alderdom eller ældre menneskers situation med den hensigt at fremme et mere nuanceret og positivt billede ikke automatisk fremkalder det ønskede. Der er store forskelle på den målte effekt af undervisningen, og selv om de fleste viser en positiv og signifikant virkning, viser nogle kun en svag forbedring, mens andre slet ikke synes at have nogen effekt. Forskellene kan forklares ud fra forskelle i undervisningens indhold og de anvendte metoder.

De fleste undervisningsforløb indeholdt både teoretisk undervisning og en eller anden form for feltarbejde. Det sidste vil ofte bestå i, at deltagerne får lejlighed til at besøge ældreinstitutioner og enten arbejde med de ældre her eller udspørge dem. Dette følges så op med en diskussion af de iagttagelser, man har gjort, og de erfaringer, man har samlet.

Sammenligner man med undervisningsforløb, hvor deltagerne både får lejlighed til at møde ældre, der bor på institution og hjemmeboende selvhjulpne ældre, er der en klar tendens i retning af, at kontakten med "friske" ældre medfører en stærkere forandring af holdningen i positiv retning. Det er også, hvad man kunne forvente.

Når de "professionelle" derimod møder op til deres grunduddannelse, har de i reglen det negative medieskabte ældrebillede med sig. Hvis de i

deres uddannelse kun får kendskab til og erfaringer med ældre, der på grund af psykisk eller fysisk svækkelse opholder sig på en institution, vil det være vanskeligt at skabe en mere positiv holdning hos dem. Man kan tværtimod frygte, at det negative ældrebillede forstærkes gennem uddannelsen. I flere omtaler af undervisningsprogrammer for "professionelle" peges der på dette forhold, og det anbefales, at der altid indlægges faltarbejde med normale, vel fungerende ældre i uddannelserne.

Valget af det konkrete indhold i undervisningen spiller altså en rolle, men valget af undervisnings- og arbejdsformer kan også være afgørende. Det er således i mange sammenhænge konstateret, at aktiv indlæring og empatifremmende situationsspil virker stærkere på deltagerne end klasseundervisning eller forelæsninger. Det gælder også indlæringer af holdninger – både ønskede og uønskede.

I en undersøgelse af hvilke metoder, der ændrede holdningen til ældre mest, lod man således deltagerne indgå i en række rollespil, hvor de skulle identificere sig med ældre. Men de temaer, der skulle fremstilles, var fx ensomhed, alkoholisme, senilitet og hjælpeløshed.

Det viste sig, at der efterfølgende ikke kunne konstateres en mere positiv holdning til aldringen, og det kan ikke undre. Det er heller ikke lige meget, hvem der forestår undervisningen. I de forskellige forløb har man

naturligvis anvendt fagligt kompetente lærerkræfter. Men den faglige kompetence er ikke tilstrækkelig til at sikre et positivt resultat. Det er også væsentligt – og måske i sidste ende væsentligst – at den holdning, læreren har til aldringen og ældre mennesker, er positiv. Der er næppe tvivl om, at undervisning udført af en lærer, der har en "plejeholdning" til ældre på institution, vil undervise på en anden måde, end den, der har en "aktiveringsholdning", og at lærerens holdning let smitter af på eleverne.

Ældres deltagelse i undervisning af unge og af fagpersonale i social- og sundhedssektorerne

I nogle undersøgelser har man prøvet at indføre friske og selvhjulpne ældre i undervisningen som en form for pædagogiske støttepersoner. I en undersøgelse fik hver studerende, der deltog i et semesters undervisning om ældre, knyttet en ældre person til sig som ressourceperson. Den ældre deltog i kursusundervisningen og talte med den unge studerende om det teoretiske stof. Her var den ældre i stand til at konkretisere og eksemplificere det gennemgåede stof over for den studerende. Undersøgelsen resulterede i, at der var en tydelige forbedring i holdning til alderdom hos både den studerende og den ældre.

I en anden undersøgelse optrådte ældre i selve undervisningssituationen, men uden at have nogen særlig

status. De ældre var således studerende på lige fod med de unge. De unge studerende var 18-22 år og opdelt i hold med i alt 30 deltagere. På hvert hold indgik 13 ældre studerende på 65 år og derover. Efter et semesters forløb havde de unge studerende fået en mere negativ holdning til ældre mennesker. Forklaringen på dette fik man gennem samtaler med de unge, hvoraf det fremgik, at de opfattede de ældre medstuderende som morakkere og konkurrenter til dem selv, og at der derfor voksede en negativ holdning frem.

Afrunding

De to undersøgelsesresultater demonstrerer det, som tidligere er omtalt, at det er muligt at ændre den negative holdning til ældre, men at det må overvejes nøje, hvilken fremgangsmåde man vil benytte for at opnå dette resultat. En tilegnelse af større viden om "almindelige" ældres tilværelse er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig forudsætning: undervisningsmetoder, vægtning af teori og praksis, arbejdsformer og lærerholdning indgår som væsentlige faktorer i hele forløbet og må derfor overvejes nøje.

Den mest omfattende gennemgang på dansk af medieforskning om ældrebilledet og forskellige forsøg på at ændre holdninger til ældre findes i: J. Bruun Pedersen: *Det medieskabte ældrebillede – kan der rokkes ved det?* Analyse og diskussion af forskningsrapporter og pædagogiske forsøg på at skabe en mere positiv holdning til ældre. Institut for Uddannelsesforskning, Medieforskning og Videnskabsteori, Roskilde Universitetscenter, Roskilde, Postbox 260, 4000 Roskilde; 97s., 1983.

Mediehåndtering i kommunerne

A photograph showing a person's hand in a blue sleeve holding a black microphone. The hand is positioned over a white podium. On the front of the podium, there is a sign with the text 'Ældre- og Handicapforvaltning' in blue letters. The background is a warm, orange-brown wall.

Ældre- og Handicapforvaltning

Hvordan sætter vi en ny dagsorden for ældreområdet?

Sundhedsrådmand Niels Erik Eskildsen, Århus Kommune

*"En skraldespand for de svageste ældre!",
"Vanrøgt i ældreplejen!",
"Tvang og fiksering!",
"Våde bleer!", ...*

Som så mange andre af landets kommuner har Århus i de seneste år været på nogle ordentlige ture gennem mediernes vridemaskine. Ikke mindst på ældreområdet har vi måttet holde for pga. en række "skandalesager", som de lokale aviser, radio og tv ikke var sene til at brede ud over forsider og sendeflader. At "skandalerne" blev forstærket af en vendetta mellem Afdelingen for Sundhed og Omsorg, den daværende ældrerådmand og embedslægen, gjorde kun interessen for dem så meget voldsommere.

Politikere og embedsmænd, der river hovedet af hinanden i fuld offentlighed, er guf for journalisterne – og for såvel opposition som forskellige interessegrupper, der har aktier i foretagendet. De benytter meget naturligt lejligheden til at smede, mens jernet er varmt, og udnytter som regel meget professionelt muligheden for at sætte dagsordenen og få spotlyset rettet mod sig.

Alle disse forskellige interesser har været med til at give Århus ry for:

- ◆ at det er en ynk at være gammel – ikke mindst i Århus
- ◆ at politikere i bedste fald er en samling uduelige og inkompetente paphoveder – og i værste fald ser det som deres fornemste opgave at genere de gamle og forhindre dem i at få opfyldt deres mest basale behov og rettigheder

Dette billede ser vi også på landsplan. Hvis man skulle tro medierne, er det at være gammel i Danmark lig med at være svag og hjælpeløs og afhængig af offentlige myndigheders forgodtbefindende.

Fakta om ældre

Men sådan er virkeligheden jo ikke. Man behøver bare at se på statistikken. Som der står i *ÆldreForums* første pjece *Ny viden og gamle fordomme om ældre* fra 1997, får knap 23 procent af de ældre hjemmehjælp, godt 8 procent bor på plejehjem, i beskyttet bolig eller i ældrebolig, og mellem 5

og 15 procent har symptomer på demens. Sagt på en anden måde: De fleste ældre klarer sig uden hjemmehjælp (77 pct.), de fleste ældre bor i egen bolig (92 pct.), og de fleste ældre er åndsfriske til det sidste (85-95 pct.).

Dette billede har ikke ændret sig mærkbart i de forløbne 5 år, hvor 24,8 procent af ældre, der er fyldt 67 år, i dag modtager varig hjemmehjælp, og 8,9 pct. bor i plejehjem, beskyttet bolig eller ældrebolig.

Husk den positive vinkel på en historie

Det er én måde at sætte den nye dagsorden for ældreområdet på. At fokusere på det positive frem for det negative – at fokusere på ressourcerne frem for problemerne. Inden for personlighedspsykologien stiller man spørgsmålet: "Er glasset halvfylt eller halvtomt?", når man vil undersøge, om folk har en positiv eller en negativ tilgang til tilværelsen. For de kommunale forvaltninger og for politikerne handler det altså om at få medierne til at se det halvfylde glas.

Det kan gøres på flere måder. Først og fremmest skal vi være bevidste om, at pressen er der. Vi skal ikke sidde og vente, til journalisterne selv kommer med de negative historier, men tværtimod servere de positive for dem.

Det er i den sammenhæng meget vigtigt at være bevidst om, hvad det er for en rolle, pressen spiller – hvor-

dan pressens herrer og damer ser sig selv:

- ◆ journalister elsker skandaler – eller de tror, at læserne gør – og mener, at død og ulykke sælger. En hurtig gennemgang af dagens aviser, eller en rundtur i nyhedsudsendelserne vil til enhver tid bekræfte denne påstand
- ◆ journalister elsker at se sig selv i rollen som "vagthunde". De nyder at skrive om udelige politikere, hovne myndigheder og "den lille mand der kommer i klemme i systemet". Ja, på Journalisthøjskolen i Århus lærer de kommende journalister faktisk, at en god historie er en historie, som nogen forsøger at skjule!
- ◆ journalister elsker alt, hvad der er nyt, anderledes og frækt. Dette kan vi lære at udnytte ved at gå i offensiven med ideer og initiativer – og ved at "sælge" dem med tilpas frækhed (og gode billeder)

Hverken skrækhistorier eller skønmalerier

Naturligvis skal de negative historier også skrives. Meningen er jo ikke at male et skønmaleri, som skal lægge et sejt lag fernis over den dårlighed og raddenskab, der måtte findes. At påstå at omsorgen for de ældre er totalt problemfri, ville give et forkert og forskønnet billede.

Men den ensidige fokusering på ”det halvtomme glas”, som vi har set i alt for mange tilfælde de seneste år, tegner til gengæld et lige så forkert og forvrænget billede af ældreomsorgen, som ingen kan være tjent med. Mindst af alle de ældre, som dårligt kan undgå at blive skræmt fra vid og sans – måske endda så meget, at de ikke tør henvende sig den dag, de har brug for hjælp.

Den situation har vi politikere til opgave at undgå. Og det kan vi blandt andet gøre ved at give pressen de positive, de nye og de anderledes historier fra ældreområdet. Der er jo nok af dem.

Kan politikere bidrage til et mere nuanceret billede af ældre og af ældreomsorgen?

Sundhedsborgmester Inger Marie Bruun-Vierø, Københavns Kommune

Det generelle billede af ældre i Danmark

Enhver politiker, der udtaler sig, må være opmærksom på, at udtalelserne er med til at skabe et billede af forholdene, som folk forholder sig nøje til. Når folk hører en politiker bekræfte, at det virkelig står dårligt til, og at de ældre bliver svagere og svagere, er der jo ikke noget at sige til, at folk tror, at det virkelig forholder sig sådan.

Selvfølgelig er der mange svage, plejekrævende ældre, og af og til dukker der kritisable sager op. Som politiker er det imidlertid vigtigt at skelne mellem enkelttilfælde og generelle forhold for ældre. Det generelle billede af ældre i Danmark er, at de fleste ældre klarer sig uden hjælp. Det bør ikke være skræmmende for nogen at gå alderdommen i møde, for grundlæggende har de ældre borgere en masse ressourcer og en masse kræfter til at leve et godt liv. De deltager i sociale aktiviteter, også uden for det primære netværk, fx som medlemmer af foreninger, deltagere i frivilligt arbejde eller i ældreidræt. Andelen af den

ne ressourcestærke ældregruppe er voksende.

Det faktum sammenholdt med, at ældre, der er aktive, udadvendte og integrerede i tætte sociale relationer, klarer sig både fysisk og psykisk bedre i dagligdagen, burde fylde mere i debatten. Også at gode sociale relationer giver et længere liv og øger chancen for at blive rask efter sygdom, burde være almindelig kendt og dermed føre til, at flere ældre involverer sig i frivilligt arbejde og netværksaktiviteter.

Men myter om, hvor svært og trist det er at blive ældre, er desværre vanskelige at aflive. Kæder af negative fordomme og forventninger overvintrer længe under huden, og det er ærgerligt, når det i virkeligheden slet ikke er så galt. Der er behov for bred information til befolkningen om aldring, både fysisk, psykisk og socialt. Vi skal holde fast i, at det generelle billede gennemgående er fint og så selvfølgelig være bevidste om, hvad vi kan gøre for at hjælpe ældre, der er svækkede og har brug for hjælp.

Men kun hver 5. ældre over 70 år har aldersbetingede lidelser. Og blandt de ældre, der er fyldt 80 år, har

kun omkring halvdelen, dvs. 49,7 pct., behov for ekstern hjælp.

Uanset helbredstilstand ønsker de fleste ældre at klare sig selv længst muligt, og de ønsker derfor, at hjælpen tilrettelægges således, at de i størst muligt omfang kan gøre brug af egne ressourcer. Hjælp er også øvelse og træning, fordi ældre har samme procentvisse muligheder for funktionsforbedring som yngre. I de senere år har forskningen vist, at funktionsevne i højere grad er afhængig af aktivitetsniveau end af biologisk alder. Denne viden skal væsentlig mere i focus i de kommende års ældrepolitik.

Hvilke behov og ønsker har ældre?

Enhver politik bør bygge på faktuelle realiteter. Hvordan forholder det sig i virkeligheden? Hvad er det politikken skal forsøge at forbedre, ændre eller rette op på? Politikere skal på én gang være i stand til at holde hovedet koldt og hjertet varmt, og træffe beslutninger med udgangspunkt i faktuel viden om ældre, til rådighed stående ressourcer m.v. Det gavner ingen at handle ud fra mediesensationer, der ofte bygger på forenkledte problemstillinger, spinkel dokumentation eller endog alene på enkeltstående tilfælde. Politik baseret på enkeltstager ender uvægerligt i for dyre hovsaløsnin-

ger. De kommende års økonomiske stramninger, skattestop og flere ældre

vil gøre det nødvendigt at prioritere ressourcerne til ældreomsorg og -pleje, så den kan målrettes bedre til dem, der har størst behov. Med indførelsen af forebyggende hjemmebesøg for alle 75-årige og derover har vi fået en indgangsvinkel til at få kortlagt "ældre-billedet" og udviklingen over en år-række. Bliver de ældre sundere, klarer de sig bedre, hvad er deres egentlige behov? Jeg opfordrer derfor til, at dette enestående datamateriale løbende bearbejdes og anvendes aktivt i de kommende års ældrepolitik.

I Københavns Kommune arbejder jeg på at få denne viden systematiseret som udgangspunkt for en ældrepolitik. Det er et stort spild, hvis vi ikke får samlet op og brugt datamaterialet aktivt. Det vil samtidig være et unikt bidrag til at give et retvisende billede af ældre og ældreomsorg, også i en mediesammenhæng.

Brug viden aktivt

I dag eksisterer der megen relevant, men uudnyttet viden, som der bør gøres en større indsats for at sprede til politikere, til administrativt personale og til fagpersonale på social- og sundhedsområdet. Københavns Kommune vil i fremtiden have øget focus på udnyttelse af eksisterende viden og vidensformidling i kvalitetsudvikling og -sikring af ældrepleje og -tilbud.

En undersøgelse fra 1990'erne om den danske ældreomsorg og -pleje viste, at det ikke er murstenene, dvs.

boligformen, men indholdet af den service og omsorg, der ydes, som er vigtig for ældres trivsel. Den viden burde i større omfang afspejles i praksis. I København har vi bygget ældreboliger og ombygget plejehjem for milliarder, uden samtidig at koncentrere os nok om indholdet.

De ydelser, en plejehjemsbeboer har behov for, skal i videst muligt omfang tilbydes efter en individuel behovsvurdering, som er uafhængig af, hvor man bor. Og i tilrettelæggelse af omsorgs- og servicetilbud skal der tages udgangspunkt i den enkelte ældres egne ressourcer. Uafhængig af boform kan og skal ældreomsorg og -pleje ydes som hjælp til selvhjælp, så længe den ældre har et minimum af færdigheder i behold.

Fx tænker mange, at hvis en ensom ældre flytter på plejehjem, så kommer vedkommende automatisk til at indgå i en sammenhæng med andre mennesker, og ensomheden forsvinder. Derfor advokerer mange for, at der af den grund skal bygges flere plejeboliger. Fakta er, at ensomhedsproblemet er lige så stort i plejeboligen som i eget hjem, fordi problemet er "lagret" i den ældre, fx på grund af ægtefællens død.

Samtidig er der viden, som burde føre til nye undersøgelsesfelter. Det er bl.a. bemærkelsesværdigt, at hver 4. ældre over 65 år i Danmark modtager hjælp fra det offentlige, når kun hver 7. i samme aldersgruppe modtager hjælp i Sverige. Samtidig topper Sve-

rige og Danmark internationalt, hvad angår ældreydelse. Det ville være oplagt at se på, hvorfor behovet for hjælp opfattes større i Danmark end i Sverige.

Dialog mellem politikere og journalister

Hvis politikere og medier blev bedre til at skabe dialog om vigtige resultater af forskning, forsøg, observationer m.v., ville meget kunne gøres bedre. Der er ingen tvivl om, at en mere kvalificeret debat ville vinde genklang i befolkningen.

Det skal der gøres noget ved. For alt i alt står det jo slet ikke så dårligt til blandt de ældre. Send derfor ikke nødvendigvis flere penge, men lad os se på, hvordan vi ved fælles hjælp kan udnytte ressourcerne bedst muligt. Og ja, vi politikere har en stor rolle i at bidrage til et mere retvisende billede af ældre og ikke mindst af ældreomsorgen. Vi skal derfor være meget bevidste om at holde enkeltsagerne adskilt fra de mere generelle forhold. Bare *det* ville være et stort skridt fremad.

Hvordan påvirker mediernes ensidige og negative omtale af ældreomsorgen det daglige arbejde og forholdet til ældre?

Områdechef Grethe Raunsbæk, Århus Kommune

I Århus Kommune har der i perioder fra medio 1998 til efteråret 2001 været en meget ensidig og negativ omtale af ældreområdet.

Nogle af overskrifterne har været:

- ◆ ansatte i ældreplejen føler sig forfulgt
- ◆ medarbejdere bryder sammen
- ◆ det handler om elendig ledelse
- ◆ ansatte bliver syge af kritik

Jeg har ikke personligt været udsat for mediernes ensidige kritik, men har dog fulgt den tæt, når andre lokalcentre eller andre kommuner har været i mediernes skudlinie.

Jeg har oplevet, hvordan der er blevet manipuleret med sandheden, og jeg har set mine kollegers reaktioner på dette. For nogle har dette medført store personlige omkostninger.

Negativ omtale

Mediernes ensidige og negative omtale af ældreomsorgen kan påvirke det daglige arbejde og arbejdsklima. Graden af denne påvirkning er efter min

mening afhængig af, hvordan arbejdsklimaet var, før kritikken opstod.

En institution, hvor arbejdsklimaet er godt og sammenholdet stort, vil rykke endnu tættere sammen og modstå kritikken. Dette sammenhold har vi oplevet på lederniveau og blandt 7.000 medarbejdere i Afdelingen for Sundhed og Omsorg, Magistratens 3. Afdeling, Århus Kommune, da kritikken var på sit højeste.

Dette er naturligvis en meget positiv oplevelse og absolut et lyspunkt. Men selv den bedste arbejdsplads kan under vedvarende pres fra medierne lide skade. I Århus Kommune har vi set eksempler på øget sygefravær og flugt fra arbejdspladsen. Dette er starten på en ond cirkel. Personalet bliver presset. Kvaliteten af ydelserne bliver forringet og arbejdsklimaet bliver dårligere.

Da der er stor sammenhæng mellem medarbejdernes trivsel og brugernes tilfredshed, vil man naturligvis i efterforløbet opleve flere utilfredse brugere.

Den stærke mediemæssige og politiske focus på skyld og ansvar kan føre til, at ledelsen reagerer med øget kon-

trol. Øget kontrol giver usikre medarbejdere og dermed et dårligere arbejdsklima. Det er en uhensigtsmæssig reaktion, men meget menneskelig og forståelig.

Frygten for at begå fejl

Det kan selv med de bedste ledere og medarbejdere tage år at genopbygge et godt omdømme. Vi ved alle, at der kan ske fejl. Vi ved, at der er fejl, der aldrig må ske, men de sker alligevel. Jeg kender ingen organisation, der er fejlfri.

Problemet er, at fejl opstået inden for plejeområdet kan få alvorlige konsekvenser for brugerne. Det er derfor også meget vigtigt, at vi lærer af vores fejl.

Da mediernes kritik var på sit højeste, oplevede jeg, hvordan jeg selv, min ledergruppe og medarbejderne var præget af frygt for, at der skulle ske fejl. Det er utrolig vigtigt, at en organisation ikke arbejder ud fra frygt for at fejle, hvilket skaber en atmosfære af frygt og usikkerhed – og medfører fejl og udbrændthed. Det kræver en stor ledelsesmæssig indsats at forebygge og rette op på en sådan negativ spiral.

Journalisterne har også et ansvar

Jeg er ikke i tvivl om, at mediernes ensidige kritik af ældreområdet får

indflydelse på rekruttering af ledere, medarbejdere og elever. Konsekvenserne kan på længere sigt blive, at der ikke er kvalificerede ansøgere til lederstillinger, og at antallet af ansøgere til SOSU-hjælper- og SOSU-assistentstillingerne vil blive færre. Hvem vil søge en uddannelse og et job inden for et område, der er så ringeagtet. Realiteten kan blive, at ældreområdet faktisk kommer til at fungere dårligt.

Det undrer meget, at journalisterne ikke gør sig disse overvejelser. Jeg er enig med professor Jørn Henrik Petersen i nedenstående:

"Journalistikken udøver magt i den forstand, at den definerer virkeligheden på sin egen måde. Ofte er dette forhold skjult – også for journalisten selv. En af grundene er danske journalisters udprægede anti-intellektualisme, der hæmmer refleksionen over journalistikkens samfundsmæssige rolle."

Man får det indtryk, at journalisterne ikke kender deres samfundsmæssige rolle. At de – for at skrive hvad som helst – ikke ser nogen grund til at vide alting – selv ikke om det, de skriver om. Det er det, der gør det svært, når man kender historiens rette sammenhæng.

Mediernes ensidige, negative omtale af ældreomsorgen kan medføre forskellige reaktionsmønstre hos brugerne. Nogle brugere bliver utrygge og mistroiske og får mistillid til personalet, og andre truer direkte personalet

med at gå til pressen, hvis de ikke får den ydelse, de ønsker. Andre brugere reagerer ved at sige ”sådan er det heldigvis ikke hos os”. Andre igen forsøger at skrive til pressen for at fortælle en god historie, men det kommer de aldrig igennem med. Der er eksempler på, at brugere har sendt indlæg ind, som medierne har nægtet at trykke.

Der er de brugere, der mener, at de bliver forfordelt i forhold til unge, enlige mødre, flygtninge og indvandrere. Et noget uhyggeligt perspektiv set i et demokratisk samfund med noget nær de bedste muligheder for ældreomsorg i verden.

Endelig er der de brugere, der føler sig som en byrde for samfundet og føler ydmyghed over at modtage offentlige ydelser.

Mediernes ensidige, negative omtale af ældreomsorgen kan ligeledes medføre forskellige reaktionsmønstre hos de pårørende. Nogle reagerer positivt; de føler sig privilegerede og taknemmelige.

Andre reagerer negativt ved at være på vagt og indtage en meget skeptisk holdning. De påtager sig ofte rollen som kontrollører uden helt at vide, hvad de skal kontrollere. Dette skaber utryghed hos medarbejderne, der føler sig overvåget og dermed bliver angste og usikre. Et sådant klima kan være ulideligt at arbejde i.

Fælles mål og værdier

Den megen kritik fra medierne har kostet enkeltpersoner meget. Der er dog også vokset noget positivt frem, idet man i Afdelingen for Sundhed og Omsorg, Magistatens 3. Afdeling, Århus Kommune, har udarbejdet et fælles værdisæt, der giver ledere og medarbejdere en fælles identitet.

Jeg vil gerne gøre det klart, at vi naturligvis ikke har noget imod berettiget kritik. Det er godt, at der er focus på de offentlige ydelsers kvalitet, men det er frustrerende, når sandheden fordrejes til det ukendelige.

Forventninger til medierne

Når jeg påstår, at den journalistiske form, vi har set i Århus og andre kommuner, kan have konsekvenser for det daglige arbejde, for arbejdsklimaet, for brugere og pårørende samt for rekruttering af ledere, medarbejdere og elever, og jeg samtidig mener, at det er godt at have focus på de offentlige ydelsers kvalitet, må jeg naturligvis give et bud på, hvilke kvalifikationer en journalist, der arbejder med det sociale område, bør have:

- ◆ stor indsigt i lovgivningen
- ◆ evne til refleksion over samfundsmæssige problemstillinger
- ◆ evne til at se problemstillinger i et større perspektiv
- ◆ evne til at perspektivere debatten

Afslutningsvis vil jeg fremhæve, at ledere inden for ældreområdet gerne vil i dialog med pressen, således at debatten bliver mere nuanceret, og at vi alle har et ansvar for, at fremtidens ældreservice fortsat kan rekruttere kvalificerede ledere og medarbejdere.

Københavns Kommunes håndtering af mediernes negative omtale af ældreomsorgen

*Kontorchef Susanne Boch Waldorff,
Sekretariat og Kommunikation, Københavns Kommunes Sundhedsforvaltning*

Ældreområdet er i søgelyset – og det bliver kommunerne nødt til at vænne sig til. Det er måske lidt provokerende sagt, men der er ingen tvivl om, at fremtiden vil byde på flere ældre, der lever længere og stiller krav til omgivelserne. Og helt naturligt har de ældre forskellige forventninger til kommunernes service. Der foregår derfor mange diskussioner om kommunernes ældreservice. Dels i det direkte møde mellem kommunen og borgerne, men også i medierne. Derfor er det vigtigt at vi, der er ansat i en kommune, forholder os aktivt til den offentlige debat, og til hvordan pressen skal håndteres.

Erfaringer fra København

I Københavns Kommune var ældreområdet – særligt i 2000/2001 – præget af negative historier i medierne. Der var dels historier om enkeltpersoner og svigt i ældreplejen, dels en generel kritik af en strukturel omlægning af hjemmeplejen. Med indførelsen af et ensartet serviceniveau

og kvalitetsstandarder i hjemmeplejen opstod en ophedet debat om, at tidsregistrering ville komme til at regulere ældreområdet og ikke give plads til omsorg. Og samtidig fortalte medierne historier om mange aflysninger i hjemmeplejen.

Kritikken var hård – og ikke på alle områder berettiget. Mange medarbejdere oplevede en forringelse af arbejdsmiljøet som følge af de mange negative historier. Men for Københavns Kommunes Sundhedsforvaltning betød det også en erkendelse af, at pressen skal håndteres professionelt.

I Københavns Kommune er der nu udarbejdet en pressepolitik, som ligger til grund for Sundhedsforvaltningens håndtering af pressen. Forvaltningen har derudover focus på, at offentlighedens billede af ældreområdet påvirkes gennem kommunikationen med borgere og interessenter – det sker fx gennem de breve, vi sender, gennem dagsordener til det politiske udvalg og i møder med borgere, ældreråd og ældreorganisationer. Men intet omdømme ændres til det bedre uden, at orga-

nisationen selv er indstillet herpå. Sundhedsforvaltningen styrker derfor fortsat den interne kommunikation, idet god intern kommunikation er en forudsætning for at ledelse og medarbejdere kan virke som gode ambassadører udadtil. Initiativerne skal ses i en bred sammenhæng, idet en ændring af forvaltningens omdømme bedst kan opnås ved en bred og langsigtet indsats.

Håndtering af pressen

En del mediehistorier handler om den måde, kommunens tilbud bliver givet på, ofte fremhævet i "enkeltsager", hvor der er sket en fejl. Er der tale om en fejl – så skal den rettes med det samme – og medierne skal åbent informeres om, hvad kommunen har gjort for at afslutte sagen, og hvordan lignende sager kan undgås.

Derimod er den generelle debat om rammerne for kommunens service og selve serviceniveauet uendelig, for der vil altid være borgere, der ønsker mere og bedre service. Her er det vigtigere, at kommunen bidrager med faglige vurderinger og faktuelle oplysninger, der kan perspektivere debatten. Og så er det op til politikerne at fastlægge rammerne og niveauet for kommunens service.

I Københavns Kommune er der som en del af en overordnet kommunikationspolitik udarbejdet en pressepolitik og en pressehåndbog. Principperne lægger op til, at kommunen op-

bygger og bevarer et godt og professionelt forhold til medierne.

I Sundhedsforvaltningen er pressehåndbogen udsendt til alle medarbejdere i den centrale forvaltning samt til alle plejehjem og hjemmeplejedistrikter. Sundhedsforvaltningen har valgt at lægge vægt på åbenhed og en hurtig servicering af journalister, der ønsker oplysninger.

Principperne i pressepolitikken:

- ◆ presse- og mediepolitikken har høj ledelsesmæssig focus
- ◆ enhver har initiativpligt, den enkelte medarbejder har pligt til at orientere sin chef om sager, der kan have mediernes bevågenhed – for det gode eller det dårlige
- ◆ presse- og mediehåndtering sker på basis af en klar rollefordeling, hvor alle medarbejdere i kommunen har ret til at udtale sig til medierne om faktuelle ting inden for deres område. Den enkelte har pligt til at henvise til en anden person, der vil og kan udtale sig, hvis han eller hun ikke selv kan
- ◆ muligheder for presseomtale skal altid tænkes ind i forbindelse med løsning af en opgave. Nogle gange kan det være en god ide selv at op-
søge medierne, hvis man har en god historie fra sit daglige arbejde
- ◆ medievalget er bevidst og bredt sammensat

Derudover afholder Sundhedsforvaltningen medietræningskurser for plejehjemsforstandere og hjemmeplejere. Kurserne handler om, hvordan man optræder foran et kamera, og om at man altid bør overveje, om pressen kunne have en interesse i det, der sker i det daglige – er der fx gemt nogle gode historier? Men grundlæggende handler kurserne også om at ruste forvaltningen til at sikre, at pressen åbent får informationer om ældreområdet.

Den eksterne kommunikation

Offentligheden får selvfølgelig ikke kun kendskab til ældreområdet via medierne. Kommunen formidler hver dag mange informationer som en del af den eksterne kommunikation

Eksempelvis skriver Sundhedsforvaltningen løbende indstillinger til det politiske udvalg – Sundheds- og Omsorgsudvalget. Men da indstillingerne også publiceres på kommunens hjemmeside er de for mange borgere, journalister og interesseorganisationer en kilde til information om ældreområdet. Naturligvis danner indstillingerne først og fremmest beslutningsgrundlag for den politiske behandling i udvalget, men forvaltningen er også meget opmærksom på, at indstillingerne skrives, så de indeholder alle relevante oplysninger og er så letforståelige som muligt.

Et andet focusområde er brevene

til borgerne. Et tværgående projekt, der bl.a. har været gennemført i et Pensions- og Omsorgskontor har vist, at brevene til borgerne kan gøres mere imødekommende og forståelige. Det er en stor opgave at ændre den kultur, der ligger bag en særlig skriveform, men der er mange fordele at høste, hvis kommunen kan møde borgeren mere direkte og åbent.

Og udover den skriftlige kommunikation er Sundhedsforvaltningen også med til at understøtte borgernes direkte dialog med politikerne om kommunens service og tilbud på anden vis. Sundheds- og Omsorgsudvalget besluttede i 2001 – efter en række succesfulde borgermøder – at nedsætte et Rådgivende Ældreforum med henblik på at få bidrag til en formulering af kommunens ældrepolitik. Sundhedsforvaltningen er sekretariat for dette forum. Desuden afholder forvaltningen løbende møder med ældrerådene i København. Således ønsker Sundhedsforvaltningen at bidrage til, at borgere, interesseorganisationer og medlemmerne af ældrerådene har nem adgang til faktuel viden om kommunens aktiviteter.

Den interne kommunikation

Men den gode eksterne kommunikation udspringer dybest set af en god intern kommunikation. God intern kommunikation er en forudsætning for, at ledelse og medarbejdere kan

virke som gode ambassadører udadtil.

Jo bedre den enkelte kender sin egen arbejdsplads og de udfordringer, som arbejdspladsen står overfor, desto bedre er den enkelte også rustet til at forklare borgerne og offentligheden om den service, der tilbydes og om de ændringer, der måske vil komme. Dette forudsætter, at ledere og medarbejdere har den nødvendige viden om centrale problemstillinger og udfordringer.

I Sundhedsforvaltningen understøttes den interne kommunikation gennem intranettet, personalebladet og i møder mellem ledelse og medarbejdere. Desuden er der udarbejdet en formidlingsstrategi i forbindelse med større omstillingsprojekter – fx i forbindelse med indførelse af nye IT-systemer og organisationsændringer. Alle skal vide, hvorfor der sker ændringer og lederne skal rustes til dialogen med medarbejderne om de centrale problemstillinger og ændringer i dagligdagen.

Ikke flere negative historier?

Sundhedsforvaltningen arbejder som beskrevet på at opnå en stor åbenhed i forhold til medierne. Vi vil meget gerne bidrage med faktuelle oplysninger om ældreområdet som en del af den offentlige debat. Men dermed ikke sagt, at der ikke kommer flere negative historier i medierne.

Inden for et arbejdsområde med

mange mennesker – både medarbejdere og borgere – vil det ikke kunne undgås, at der kan ske fejl. Beklageligvis. Men Sundhedsforvaltningens strategi er ikke at lægge låg på historierne i offentligheden og derved skabe mistillid. Langt hellere vil vi være åbne om sagerne og have tiltro til, at borgerne i det lange løb vil opfatte forvaltningen som troværdig.

I løbet af 2001 fik Sundhedsforvaltningen formuleret en Mission og Vision for organisationens arbejde. Målsætningen er, at alle medarbejdere ved, i hvilken retning forvaltningen skal bevæge sig og kender de fælles mål og værdier. Fælles rammer er et godt grundlag for en høj kvalitet i arbejdet og for positive historier i medierne.

Forhåbentlig kan der fremover blive mere rum til de gode historier om ældreområdet. Historierne er der jo. Men vi skal som kommune selv være med til at "få øje" på dem og formidle dem videre.

Tavshedspligt og mulighederne for at korrigere og nuancere kritik af ældreområdet i medierne

Lektor i sundhedsret, ph.d. Mette Hartlev, Københavns Universitet

I mediernes dækning af ældreområdet ser man af og til historier om ældre mennesker, som på den ene eller anden måde er kommet i klemme i systemet, har fået utilstrækkelig hjemmehjælp eller i øvrigt bare en dårlig behandling. Man må gå ud fra, at de fleste af disse historier giver en korrekt fremstilling af virkeligheden. Men der kan selvfølgelig være uenighed mellem på den ene side den ældre og de pårørende og på den anden side kommunen, om hvordan virkeligheden ser ud, fx om hvor megen hjemmehjælp den ældre har brug for.

Spørgsmålet er, hvilken betydning tavshedspligten har for kommunens og de ansattes mulighed for at gå ind i en offentlig dialog om sådanne personsager.

Forholdet mellem det offentlige og borgerne

Reglerne om tavshedspligt hviler på nogle grundlæggende forestillinger og værdier, som gælder i forholdet mellem det offentlige og borgerne. Central er den opfattelse, at det offentlige er den stærke og borgerne den svage

part i denne relation. Denne opfattelse kommer til udtryk i nogle grundlæggende retsprincipper bl.a. om retssikkerhed, ligebehandling og respekt for den enkeltes værdighed, integritet og privatliv. Disse principper kan bl.a. udledes af menneskerettighedskonventioner, grundloven og den almindelige lovgivning.

Det er vigtigt at fastholde billedet af borgeren som den svage part – også selv om det måske virker som om, magtforholdet er vendt på hovedet, når medierne optræder som kritisk talerør for forholdene for ældre.

Tavshedspligten

Alle offentligt ansatte er ifølge straffeloven omfattet af en tavshedspligt. Privatansatte – fx på selvejende institutioner – vil også i en række situationer være omfattet af en tavshedspligt. Enten fordi det offentlige finansierer virksomheden, eller fordi det følger af deres ansættelsesforhold eller eventuelt af en særlig lovgivning, som man kender det inden for sundhedsvæsenet.

Tavshedspligten gælder i forhold

til fortrolige oplysninger, som man får kendskab til gennem sit arbejde. Tavshedspligten gælder også efter ansættelsesforholdets ophør.

Der er ikke en fuldstændig klar definition på en fortrolig oplysning, men man plejer at sige, at det er oplysninger som man, ud fra den almindelige opfattelse i samfundet, kan forlange bliver unddraget offentlighedens kendskab. Oplysninger om helbredsforhold, familieforhold, sociale problemer, misbrug m.v. er helt klart fortrolige oplysninger.

Ud over reglerne om tavshedspligt er der også i lovgivningen – bl.a. i forvaltningsloven og persondataloven – bestemmelser om videregivelse af personoplysninger, som man skal være opmærksom på.

Tavshedspligten og de øvrige regler indebærer, at personer, der arbejder inden for ældreområdet, som hovedregel ikke må videregive fortrolige oplysninger om den ældre til uvedkommende. Der er dog nogle undtagelser fra denne hovedregel. Hvis man har fået et *samtykke* fra den ældre, kan dette ophæve tavshedspligten. Det kan i nogle situationer være nødvendigt at få et skriftligt samtykke. Det forudsættes også, at den ældre er i stand til at overskue afgivelsen af *samtykke*. Dette vil de allerfleste ældre være. I nogle situationer fremgår det af lovgivningen, at man er *forpligtet til at give oplysninger* videre, fx til socialforvaltningen. I disse situationer ophæves tavshedspligten. Endelig kan

der i visse situationer være *særligt tungtvejende grunde* til at tilsidesætte tavshedspligten. Der kan således foreligge væsentlige hensyn til almene interesser, til andre personer eller eventuelt også til den ældre selv, som med afgørende vægt taler for at se bort fra tavshedspligten.

Et par eksempler

Hvilken betydning har disse regler i situationer, hvor der kan være behov for at gå ind i en offentlig dialog om pressens omtale af en personsag? Dette kan bedst illustreres ved at tage udgangspunkt i et par konstruerede eksempler.

En rodet lejlighed

I en nyhedsudsendelse bringes et indslag fra en ældre mands lejlighed. Der er meget rodet, og det flyder med snavset porcelæn. Historien handler om det dårlige niveau for hjemmehjælp, og den ældres søn kritiserer kommunen for at bevilge så lidt hjemmehjælp, at ældre mennesker må leve under sundhedsfarlige forhold. Faderen magter ikke at holde orden og vask op, og sønnen har gentagne gange forsøgt at forklare kommunen dette. Dog uden held. Sådan ser sagen ud set fra den ældres og de pårørendes vinkel.

Kommunens ældrepleje er imidlertid ikke enig i denne beskrivelse. Den ældre mand har fået tildelt hjemmehjælp efter de almindelige kriterier,

hvor man har vurderet, at han fysisk er frisk nok til at købe ind, gøre rent og sørge for personlig pleje. Set fra kommunens side skyldes den rodede lejlighed, at den ældre ikke har vilje til holde orden.

I denne sag er der altså uenighed om, hvordan virkeligheden ser ud. Den ældre føler selv, at han ikke kan magte opgaven. Kommunen mener, at det burde han være i stand til. Sønnen vil gerne rejse en diskussion om de kriterier, kommunen anvender ved udmåling af hjemmehjælp. Han mener, kommunen fokuserer alt for meget på de ældres fysiske tilstand og ikke tager andre, individuelle forhold i betragtning.

Man kan forestille sig, at *kommunen gerne vil kommentere sagen* i pressen. I givet fald vil kommunen fortælle, at den ældre udmærket er i stand til at vaske op, men at det selvfølgelig forudsætter, at han er indstillet på det. Kommunen vil yderligere nævne, at man må prioritere skatteborgernes penge, således at man først og fremmest hjælper de svage ældre og ikke bruger ressourcer på at servicere ældre, som er tilstrækkeligt friske til selv at klare sig.

Hvordan vil en sådan kommentar stemme med tavshedspligten og de almindelige grundprincipper for forholdet mellem det offentlige og borgerne? Kommunens omtale tegner et negativt billede af den ældre. Man får det indtryk, at han er doven og kræven-
de. En sådan omtale vil efter min op-

fattelse stride mod de almindelige grundprincipper. Det er ikke det offentliges opgave at stemple borgerne på en sådan måde. Da denne personlige karakteristik også kan siges at røbe fortrolige oplysninger om den ældre, vil den også være i strid med tavshedspligten.

Kommunen vil derimod kunne sige, at man i forbindelse med tildeling af hjemmehjælp lægger afgørende vægt på den ældres fysiske tilstand, og at den ældre på den baggrund har fået tildelt den normale hjemmehjælp. Hermed lægger man op til en reel diskussion af de kriterier, man anvender ved udmåling af hjemmehjælp. Hvis kommunen vil ind i en nærmere drøftelse af den ældres personlige egenskaber, forudsætter det, at den ældre giver sit samtykke til dette, og at dette samtykke er så præcist, at det er klart for den ældre, hvilke oplysninger kommunen vil viderebringe.

Man kan imidlertid også forestille sig, at *kommunen ikke ønsker at kommentere sagen* i pressen, men at den ældre og de pårørende ikke har noget imod at få en diskussion, som også kommer ind på den ældres mentale underskud og besvær med at klare de praktiske forhold i hjemmet. Hvis der foreligger et konkret samtykke fra den ældre kan kommunen ikke dække sig bag tavshedspligten og henvise til, at man er forhindret i at udtale sig om den konkrete sag.

En ældre dement kvinde forlader et plejehjem og bliver først fundet om natten i stærk forkommen tilstand. De pårørende udtaler sig stærkt kritisk om plejehjemmet over for medierne. Personalet kritiseres bl.a. for at bruge for megen tid på at drikke kaffe og ikke være tilstrækkeligt opmærksomme og omsorgsfulde over for plejehjemmets beboere. Det fremgår også, at personalet giver beboerne beroligende medicin, så de bliver meget sløve og svære at få kontakt med. Sådan ser virkeligheden ud med de pårørendes øjne.

Plejehjemmets ansatte har imidlertid en lidt anden opfattelse af virkeligheden. Den ældre kvinde er ganske rigtigt meget urolig. Men den urolige tilstand er opstået efter, at man er holdt op med at give en let beroligende medicin. De pårørende ville ikke længere acceptere, at den ældre fik medicin. Efter personalets opfattelse var kvindens livskvalitet betydeligt bedre, da hun fik medicin.

Her er der således også en forskellig opfattelse af, hvordan virkeligheden tager sig ud. Grundlæggende er de pårørende og plejehjemmet uenige om behovet for at give den ældre beroligende medicin.

Man kan forestille sig, at plejehjemmet gerne vil kommentere historien og fortælle, hvordan den beroligende medicin bruges i forhold til de ældre. Da oplysningen om, at en per-

son har behov for beroligende medicin imidlertid er en fortrolig oplysning, vil det være et brud på tavshedspligten at fortælle dette. Selv om det allerede fremgår af pressens historie, at der er tale om en dement plejhjemsbeboer, og at der gives beroligende medicin på plejehjemmet, indebærer dette ikke en offentliggørelse af, at kvinden har brug for beroligende medicin. Men man kan derimod kommentere sagen ved at sige, at man sammen med de pårørende og beboerens læge må se nærmere på, hvordan man kan forebygge, at beboeren bliver urolig og forlader plejehjemmet.

Hvis man i pressens eventuelle opfølgning på historien gerne vil komme nærmere ind på den konkrete beboers forhold, kræver det et samtykke. Da der er tale om en dement beboer, kan hun ikke selv give et samtykke. Man må derfor overveje, om de pårørende på hendes vegne kan give samtykke til, at sagen omtales nærmere. Dette mener jeg ikke, at lovgivningen umiddelbart åbner mulighed for. Hvis omtale af de personlige forhold kan have vital betydning for beboerens tarv, vil der kunne være grundlag for at se bort fra tavshedspligten. Men dette er ikke tilfældet i denne sag.

Den ældre skal både respekteres og beskyttes

Mediernes dækning af enkeltsager på ældreområdet kan både være en støtte til og en krænkelse af den ældre. I

nogle sager kan medierne sætte focus på et reelt problem og dermed være et talerør for en svag gruppe. I andre situationer reduceres den ældre til en brik enten i mediernes eller i andres spil. I de sidste situationer er det selv sagt væsentligt, at kommunen og de ansatte ikke gør ondt værre.

De ældre kan ikke generelt betragtes som en svag gruppe. Man må derfor være åben for at gå i en offentlig dialog, hvor der er tale om ældre, som ikke har noget imod en diskussion af deres personlige forhold i medierne. Men nogle ældre er svage. Og uanset om den ældre er stærk eller svag, er det væsentligt, at man inden for ældreplejen er sig bevidst, at den ældre både har krav på *respekt* for sit privatliv, sin integritet, autonomi og værdighed og krav på omsorg og *beskyttelse*.

ÆldreForums tidligere udgivelser

**Ny viden & gamle
fordomme om ældre**
Marts 1997. 13 sider

**Idékatalog
Fra Ælderåd til
Ælderåd**
August 1997.
36 sider

**At bygge bro mellem
generationer**
September 1997.
23 sider

Ældreidræt
– vedligeholdelse af
kroppen, leg, munter-
hed og socialt samvær.
December 1997.
20 sider

**ÆldreForum
Årsberetning 1996/97**
Marts 1998. 36 sider

**Age Forum
Annual Report
1996/97**
Juli 1998. 37 sider

Ældre og uddannelse
– kulturelt behov eller
nyt erhvervsgrundlag?
Juni 1998. 31 sider

Ældre & Boliger
Udarbejdet af ÆldreFo-
rum og Ældreboligrådet.
December 1998. 35 sider

Boligen til den 3. alder
Udarbejdet af ÆldreForum
og Ældreboligrådet.
April 1999. 9 sider

Om sorg & omsorg
Inspiration til samarbejde
om hjælp til ældre efter-
ladte.
Februar 1999. 20 sider

Ældre & sprog
– sprogets rolle i generatio-
nernes kulturelle stafetløb.
April 1999. 20 sider

**ÆldreForum 1998
Årsberetning**
Maj 1999. 48 sider

**AgeForum 1998
Annual Report**
August 1999. 48 sider

**Fremtidens seniorer
i Danmark**
Udgivet af Price-
WaterhouseCoopers
og ÆldreForum.
Oktober 1999. 40 sider.

**Globalt tema om
ældre & aldring**
Videnskabelig forskning:
Artikelloversigt.
Februar 2000. 71 sider

Ældre efter år 2000
Fra forskning til senior-
politik. Rapport fra sympo-
sium den 5. november
1999.
April 2000. 48 sider

Ældres & yngres sprog
– bro eller barriere?
Maj 2000. 41 sider

**Ældre & demens,
depression & selvmord**
August 1999. 64 sider

Ældre & stofskiftesygdomme, apopleksi, afasi & knogleskørhed
December 1999. 52 sider

Ældre & syn- & hørenedsættelser
Juni 2000. 64 sider

**ÆldreForum
Årsberetning 1999**
Juli 2000. 44 sider

Ældre & søvn
December 2000. 20 sider

**ÆldreForum 2000
Årsberetning**
Juni 2001. 48 sider

**AgeForum 1999-2000
Annual Report**
Juli 2001. 80 sider

**Måltidet
& ældre i eget hjem**
August 2001. 64 sider

Ældre & tandsundhed
November 2001. 40 sider

Ældreomsorg & -pleje
Inspiration for kommuner, omsorgs- og plejepersonale m.fl.
December 2001. 72 sider

Fald – en trussel mod ældres liv og førlighed
Rapport fra konference den 6. november 2001, arrangeret af Lægeforeningens Gerontologivalg og ÆldreForum.
Marts 2002. 52 sider

Styrk kroppen og let hverdagen – det er aldrig for sent !
Video og instruktionshæfte med træningsprogram. Juni 2002.
Længde: 30 minutter.
Pris: Til privat brug 60 kr. Øvrige: 110 kr.

**ÆldreForum
Årsberetning 2001**
Juli 2002. 40 sider

Livet er et kunstværk – om ældrepedagogisk teori og praksis
September 2002. 64 sider

Forskerparken 10
5230 Odense M

Tlf. 6315 7070

Fax 6315 7052

E-mail:

aef@aeldreforum.dk

Internet:

www.aeldreforum.dk